

УДК 008:004.738.5
008:004.9
Стручни рад

Интерсекторска сарадња баштинских институција културе — неискоришћени потенцијал веба

Слободан Мандић
Историјски архив Београда
slobodan.mandic@gmail.com

Сажетак

Феномен интерсекторске сарадње баштинских институција културе (архива, библиотека, музеја) разматра се у овом раду кроз призму потпуно измењеног контекста деловања у времену све лакшег приступа информацијама. Умреженост информационих система на глобалном нивоу за ове институције представља сасвим нову врсту изазова. Постојећи обим сарадње међу архивима, библиотекама и музејима у свету, који се остварује кроз многобројне заједничке пројекте у креирању дигиталних колекција и веб-портала, намеће питање будућег правца деловања и стратегије домаћих институција у том погледу.

Кључне речи:

архив, библиотека, музеј, интерсекторска сарадња, интернет, Веб 2.0, дигитализација, дигиталне колекције, културна баштина

Једна од примарних последица експанзивног развоја информационо-комуникационих технологија с краја XX века несумњиво јесте и тенденција прожимања разних појавних облика живота и рада човека у савременом окружењу. Бришу се границе између приватног и јавног простора, мењају се перцепције просторно-временских димензија, а на темељима сарадње између различитих дисциплина и делатности уобличавају се нове, интердисциплинарне области знања.¹

Тренд свеопште компјутеризације у великој мери се одражава и на рад архива, библиотека и музеја. Поред укључивања нових технологија у готово све процесе рада, пројеката дигитализације културне баштине, нови изазови намећу потребу ближе сарадње између тих институција. Полазну основу у сагледавању њиховог места и улоге у савременом друштву требало би да представља размишљање о значају за најшири круг корисника.

Домети утицаја које ове институције врше на различите нивое друштва које се убрзано мења, а нарочито у односу на претходно време у којем је перспектива интензивне интеракције путем нових медија била тешко замислива, у најтешњој су вези са широком лепезом нових технолошких могућности. Усвајање нових метода деловања стога више не зависи од слободног избора субјеката унутар ових институција, већ указује на потребу за самоодржањем у радикално измењеним условима бивствовања. Донедавно су музеји, архиви и библиотеке деловали у широј колективној свести домаће јавности као институције не баш увек спремне да постојеће облике рада и промоцију својих делатности осавремене на начин који ће омогућити знатно већу искоришћеност њихових капацитета. Међутим, данас су те институције приморане да коришћењем нових технологија, на првом месту интернета и веба, износа потврђују смисао свога постојања.

Из перспективе корисника културних добара, од мање је важности да ли су извори сазнања и искуства похрањени у архивима, библиотекама или музејима, већ да остваре приступ изворима за које су заинтересовани и да имају могућност да их користе, без обзира на њихову врсту и институцију у

¹ Наука о информацијама представља једну од нових „међудисциплина“ и поља сазнања који прихватају међусобну сарадњу, у самим основама, између дисциплина као што су психологија, лингвистика, социологија, информатика, математика, логика, статистика, електроника економија, право, филозофија, политика, телекомуникације. Iv-F. Le Koadik, *Наука о информацијама* (Београд: Clío, 2005), 24.

којој се чувају.² Узмимо као пример широко распрострањен и веома популаран тренд постављања, дељења и коментарисања садржаја на интернету који се односи на старе фотографије, постере и разгледнице, нарочито на локалном нивоу. Како у глобалном сајбер простору, тако и код нас, постоји непрегледно мноштво презентација, форума и страница на друштвеним мрежама посвећених овој теми. Уочи експанзије интернета, корисници су у потрази за овим садржајима били упућени на аналогни материјал, а културне институције су биле водећа места која су омогућавала приступ таквим изворима. На изазове узроковане експанзијом нових медија, многе институције културе морале су да потраже адекватан одговор.

Узмимо пример немачког Бундес архива који је из своје богате колекције од око једанаест милиона слика, фотографија и постера, на интернет презентацији корисницима омогућио приступ дигиталној колекцији од преко две стотине хиљада јединица, а у базу су од 2008. године укључене и фотографије Савезног завода за штампу (Bundespresseamt). Овај материјал доступан је за коришћење и нерегистрованим корисницима, док је преузимање фотографија без воденог жига омогућено уз регистрацију и новчану надокнаду.³ На сличан начин и многе друге институције омогућиле су приступ деловима својих колекција путем виртуелних изложби, база података и сл. – са могућношћу плаћања за преузимање копија докумената. Међутим, ако оставимо по страни комерцијални сегмент, видећемо да је многим библиотекама, архивима и музејима веома важно да омогуће виртуелни увид у своје колекције. Осим путем званичних интернет презентација, многе установе су одлучиле да у ову сврху искористе и велики потенцијал Веб 2.0 сервиса.⁴

Због убрзаног развоја интернета и појаве нових веб-апликација који подразумевају другачији концепт осмишљавања и коришћења веб-страница, архиви, библиотеке и музеји морали су да се окрену новим могућностима. Поред званичних интернет презентација, све више институција овог типа

одлучује се да интеракцију са корисницима врше и путем Веб 2.0 сервиса. На пример, Национална библиотека Ирске, иако на својој интернет презентацији нуди могућност претраге и коришћења базе од неколико десетина хиљада дигиталних фотографија⁵, делове тих колекција је пребацила и корисницима омогућила коришћење и путем сервиса Фликер⁶, сервиса за објављивање, прегледање и размену фотографија, а објављују их и на званичној Фејсбук страници.⁷

Осим што различитим институцијама омогућавају додатну промоцију садржаја њихових колекција, нови интернет сервиси представљају могућу полазну платформу за заједнички наступ у сајбер простору. Полазећи од премисе да боље колекције претпостављају и више корисника, јачи маркетиншки утицај на ширу популацију и већу видљивост за све партнере⁸, уочава се нагли пораст заједничког наступа баштинских институција културе кроз интерсекторску сарадњу стварањем заједничких дигиталних колекција и њихове презентације путем веба. Сарадњу ове врсте можемо пратити на глобалном⁹, континенталном и националном нивоу, као и преко регионалних и локалних иницијатива.

Увиђајући предности заједничког наступа кроз интерсекторску сарадњу и презентацију националне културне баштине, владе многих држава одлучиле су да координирају ближу сарадњу библиотека, архива и музеја, не само путем креирања

² Isto.

³ Bundesarchiv – Picture database, <http://www.bild.bundesarchiv.de> (преузето 2. 3. 2013).

⁴ О Веб 2.0 сервисима и проблему односа архива и веб сервиса новије генерације, као и могућностима које ови сервиси пружају архивским институцијама видети: С. Мандић, „Архиви и Веб '2.0' окружење“, *Историјска баштина* бр 19 (2010): 271–278, http://www.udi.rs/%5Carticles%5Cmandic_archives_web2.0.html (преузето 21. 2. 2013).

⁵ National Library of Ireland, *Digital Photographs – National Library Digital Collections*, <http://www.nli.ie/digital-photographs.aspx> (преузето 2. 3. 2013).

⁶ National Library of Ireland on The Commons' photostream, <http://www.flickr.com/photos/nlireland/> (преузето 2. 3. 2013).

⁷ National Library of Ireland, <https://www.facebook.com/NationalLibraryofIreland/>; <http://www.flickr.com/photos/nlireland/> (преузето 2. 3. 2013).

⁸ A. Yarrow i dr., *Public Libraries, Archives and Museums: Trends in Collaboration and Cooperation*, (IFLA, 2008), 35, <http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/prof-report-108/108-en.pdf> (преузето 2. 3. 2013).

⁹ Унеско (UNESCO) и 32 партнерске институције су априла 2009. године покренуле Светску дигиталну библиотеку, интернет портал који представља јединствен културни материјал библиотека и архива из целог света, а доступна грађа обухвата рукописе, мапе, ретке књиге, филмове, звучне записе, принтове и фотографије којима је омогућен неограничен и бесплатан јавни приступ. Народна библиотека Србије се међу првима прикључила пројекту и тим путем у ризницу Светске дигиталне библиотеке укључила и нашу културну баштину. Светска дигитална библиотека функционише на седам језика – арапском, кинеском, енглеском, француском, португалском, руском и шпанском – и обухвата садржаје на више од 40 језика. Видети: Народна библиотека Србије, „Светска дигитална библиотека свечано покренута у Паризу“, *Вести*, <http://www.nb.rs/events/event.php?id=18053> (преузето 27. 2. 2013); World Digital Library, „National Library of Serbia“, *Search Results*, <http://www.wdl.org/en/search/?institution=national-library-of-serbia> (преузето 27. 2. 2013).

заједничких портала који ће учинити доступним дигитализоване колекције ових институција корисницима широм света, већ су отишле и корак даље, стварајући стална државна тела и агенције који ће се бавити овим пословима.¹⁰

Имајући у виду да је у Републици Србији сарадња баштинских институција културе, нарочито у погледу осмишљавања стратегије и могућности за ближу сарадњу библиотека, архива и музеја у виртуелном окружењу још увек на недовољном нивоу, можда би се могло указати на неколико практичних потенцијалних решења, а које своје полазиште имају у неким облицима сарадње оствареним у последње време. Под покровитељством Владе Републике Србије и у сарадњи са архивима, музејима, библиотекама, протеклих година реализовано је неколико значајних изложби, попут изложби *Антифашизам – историјски избор* и *No pasaran* (Архив Србије, 2011), или *Холокауст у Србији 1941–1944*. (Музеј историје Југославије, 2012). За сваку од ових изложби аутори су бирали материјал из различитих институција, а експонати су, након скенирања, осим на самим изложбама остали забележени и у публикованим каталозима.¹¹

Можда би се убудуће, приликом планирања таквих пројеката, могло размишљати да се заинтересованим посетиоцима омогући приступ експонатима и путем интернета, тј. да изложбе добију

и своју виртуелну форму. Нарочиту погодност при таквом начину излагања представља и могућност проширења поставке у односу на каталог и одржану изложбу. Такође, реализација оваквих пројеката могла би се искористити и за прављење свеобухватнијих тематских дигиталних збирки које би садржале материјал из различитих институција, а њиховом презентацијом, делом или у целини, искористио мултимедијални потенцијал представљања на вебу, где би се на атрактиван и модеран начин укључили и аудио-визуелни извори.¹²

Осим тога, добар повод за осмишљавање заједничких веб-портала могу бити и јубилеји, попут наступајуће стогодишњице од почетка Првог светског рата, где би институције културе у Србији заједничким наступом и у сајбер простору оствариле бољи ефекат и запаженији наступ, како у домаћој јавности, тако и на међународном плану. Невезано од додатних материјалних трошкова које овакви пројекти са собом носе, треба имати на уму и неискоришћени потенцијал интернет сервиса, попут, на пример, поменутог сервиса Фликер¹³, где је потребно само осмислити стратегију заједничког наступа, без прављења посебних веб-портала. Другачије речено, интернет као медиј пружа широки спектар могућности, где знање и инвентивност приступа често представљају највреднији ресурс.

¹⁰ Од заједничких портала на националном нивоу који презентују културно благо, или базе података и информације о колекцијама библиотека, архива и музеја наведимо: Cognicorіa (Уједињено Краљевство – онлајн база која садржи информације за преко 6.000 колекција), VAMPortal (Немачка), Nordjyllands kulturhistoriske Sogebase (Данска). Примери државних тела и агенција који регулишу заједнички рад ових установа: National Initiative for a Networked Cultural Heritage (САД), Museums, Libraries and Archives Council (Уједињено Краљевство), АВМ-utvikling (Норвешка), АВМ-centrum (Шведска). Опширније видети у: А. Yargowі dr., *Public Libraries, Archives and Museums*, 17–20.

¹¹ Погледати каталоге изложби који садрже и списак институција које су дале свој допринос у реализовању поставки: М. Митровић и др., *Антифашизам – историјски избор. Србија 27. марта 1941*, Каталог изложбе 27. март – 6. април 2011 (Београд: Архив Србије; Институт за Новију историју Србије, 2011); О. Манојловић-Пинтар и М. Петровић, *No pasaran*, Каталог изложбе, 19. октобар – 20. новембар 2011 (Београд: Архив Србије, 2011); М. Митровић и др., *Холокауст у Србији 1941–1944*, Каталог изложбе 27. јануар – 1. април 2012 (Београд: Музеј историје Југославије, Музеј историје Југославије – Институт за новију историју Србије, 2012).

¹² Поред каталога, приликом реализације изложбе *No pasaran*, објављен је и компакт диск који садржи песме из Шпанског грађанског рата: Хор Радио телевизије Београд (диригент Младен Јагуст), *Шпанска 1936–1939. Песме Интернационалних бригада*, Београд: Удружење Шпански борци 1936–1939, 2011 – CD.

¹³ Видети нпр.: *The Great War Archive Flickr Group*, <http://www.flickr.com/groups/greatwararchive> (преузето 2. 3. 2013). Ова група броји преко пет стотина чланова, а колекција садржи преко 5.000 докумената. Свој допринос може дати било који регистровани корисник (или институција), а нарочиту погодност представља могућност остављања метаподатака (таговања) за сваки документ, чиме се омогућава већа могућност приступа кроз системе претраге. О употреби метаподатака приликом презентације материјала из библиотека, архива и музеја на интернету, са посебним освртом и на коришћење Веб 2.0 алатки, видети опширније: К. Smith-Yoshimura and С. Shein, *Social Metadata for Libraries, Archives, and Museum Part 1: Site Reviews* (Dublin; Ohio, USA), <https://www.oclc.org/resources/research/publications/library/2011/2011-02.pdf> (преузето 4. 3. 2013).

Литература:

1. *Bundesarchiv – Picture database*. <http://www.bild.bundesarchiv.de> (преузето 2. 3. 2013).
2. Хор Радио телевизије Београд (диригент Младен Јагуст). *Шпанска 1936–1939. Песме Интернационалних бригада*. Београд: Удружење Шпански борци 1936–1939, 2011 – CD.

3. Le Koadik, Iv-Fransoa. *Nauka o informacijama*. Београд: Clio, 2005.
4. Митровић, Момчило, Радмила Радић и Олга Манојловић-Пинтар. *Антифашизам – историјски избор. Србија 27. марта 1941*, Каталог изложбе 27. март – 6. април 2011. Београд: Архив Србије; Институт за Новију историју Србије, 2011.
5. Митровић, Момчило, Алексеј Тимофејев и Јелена Петаковић. *Холокауст у Србији 1941–1944*, Каталог изложбе 27. јануар – 1. април 2012. Београд: Музеј историје Југославије; Музеј историје Југославије – Институт за новију историју Србије, 2012.
6. Мандић, Слободан. „Архиви и Web ,2.0' окружење“. *Историјска баштина* 19 (2010): 271–278. http://www.udi.rs/%5Carticles%5Cmandic_archives_web2.0.html (преузето 21. 2. 2013).
7. Манојловић-Пинтар Олга и Мило Петровић. *No pasaran*, Каталог изложбе, 19. октобар – 20. новембар 2011. Београд: Архив Србије, 2011.
8. Народна библиотека Србије. „Светска дигитална библиотека свечано покренута у Паризу“. *Вести*. <http://www.nb.rs/events/event.php?id=18053> (преузето 27. 2. 2013).
9. National Library of Ireland. *Digital Photographs – National Library Digital Collections*. <http://www.nli.ie/digital-photographs.aspx> (преузето 2. 3. 2013).
10. National Library of Ireland on The Commons' photostream. <http://www.flickr.com/photos/nlireland/> (преузето 2. 3. 2013).
11. National Library of Ireland. <https://www.facebook.com/NationalLibraryofIreland/>; <http://www.flickr.com/photos/nlireland/> (преузето 2. 3. 2013).
12. Østby, Jon Birger. "Cross-Sectorial Challenges for Archives, Libraries and Museums". World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council. Oslo: IFLA, 2005. http://archive.ifla.org/IV/ifla71/papers/017e-Birger_Ostby.pdf. (преузето 27. 2. 2013).
13. Shein, Cyndi. *Social Metadata for Libraries, Archives, and Museum Part 1: Site Reviews*. Dublin; Ohio, USA. <https://www.oclc.org/resources/research/publications/library/2011/2011-02.pdf> (преузето 4. 3. 2013).
14. Yarrow, Alexandra, Barbara Clubb and Jennifer-Lynn Draper. *Public Libraries, Archives and Museums: Trends in Collaboration and Cooperation*. IFLA, 2008. <http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/prof-report-108/108-en.pdf> (преузето 2. 3. 2013).
15. World Digital Library. 'National Library of Serbia'. *Search Results*. <http://www.wdl.org/en/search/?institution=national-library-of-serbia> (преузето 27. 2. 2013).

Intersectoral Collaboration of Cultural Heritage Institutions - Unused Potential of the Web

Summary

The concept of place, role and purpose of cultural heritage institutions (archives, museums, libraries) has significantly changed under the influence of rapid development of information technologies in modern society. Users interested in cultural legacy that is being kept in repositories of cultural institutions are finding alternative ways for reaching wanted contents every day, mostly by using simplified access to various information. The cultural institutions had to find their own adequate response to challenges imposed by expansion of the new mass media. Archives, museums and libraries, increasingly available in public and in cyber space with the individual presentations of their collections, have also initiated conjoint projects in creating digital collections and Web portals. This kind of cooperation can be observed on global, international and national level, as well as through regional and local initiatives. In spite of increasing tendency of joint cooperation on global level, in our country awareness of the importance of joint performances and strategies in order to influence social currents using new technologies is still low. Financial resources do not have to be the main excuse for unused potentials of the Web, when it comes to the cultural heritage institutions. One should bear in mind that the Internet, as a modern means of communication, provides a wide range of possibilities, where knowledge and inventive approach are often the most valuable resources.

Keywords:

archives, libraries, museums, intersectoral collaboration, Internet, Web 2.0, digitization, digital collections, cultural heritage

Примљено: 16. март 2013.

Исправке рукописа: 20. март 2013.

Прихваћено за објављивање: 5. април 2013.